

”חלומות שאינם סיפורי אגדה”-

מאה שנים של משפחה

השנה מלאו 100 לעלייתם לארץ של סבתא וסבא שלנו, רחל ויחזקאל בית הלחמי.

בערב פסח שנת תרס"ו – 1906 הגיע סבא לנמל יפו; אחריו, בי"ז אלול, הגיעה גם סבתא. כעבור זמן קצר, כשנה, הם נישאו והקימו את המשפחה שלנו שבתוכה גדלנו ובגרנו.

מי היו הסבתא והסבא האהובים האלה שהגיעו לכאן לפני 100 שנים ועשו אותנו למשפחה גדולה ומסועפת. על מה חלמו? מה מצאו ומה עשו?

במשך יותר משליש מתוך 100 השנים הללו, אנו הנכדות חיינו אתם ועם בנותיהם כמשפחה. הם הרוו אותנו בספוריהם ואנחנו חיינו את הסיפורים בדמיוננו, אימצנו אלינו את דמויותיהם האהובות, ספגנו את מאוייהם, חלומותיהם ואהבתם.

חזרנו וקראנו את המכתבים הרבים שכתבו. הם כתבו המון!!! למשפחתם בארץ, בחוץ לארץ, לחבריהם, כתבו לנו כשעזבנו את הבית, כתבו זכרונות... (זיכרו: לא היו אז טלפון, פלאפון, פקס וכל השאר...).

המכתבים האלה בכתב ידם על אירועי היום-יום החשובים ועל רחשי לבם, מקרבים אותנו לצער, לשמחה ולגעגועים שהיו מנת חלקם.

את האהבה והכבוד שאנו חשות אליהם לא ניתן לתאר במילים; ועם זאת, יש לחייהם מוטיב יחודי עבורנו, מעבר לחיי היום המשותפים שלנו. גוון של אגדה. אלה הם אנשים שבחרו בשינוי דרסטי, בחירה לאור חזון – כמעט מתוך חלום. לבחירה הזאת לא נלווה שום חישוב כלכלי מציאותי, וכמובן לא היה להם שום מושג לגבי הקשיים שייערמו בפניהם כשבחרו להגיע לכאן. נראה כאילו שרו "ציון חמדתי" ו"שחקי שחקי" – וזה הספיק כדי לשאת אותם משם עד כאן. חלומם לא הוגשם במלואו – כדרכם של חלומות שאינם סיפורי אגדה. הם חלמו שהעתיד צופן בחובו אור, שהעולם ישתנה, שההיסטוריה של עמם תטה כוון... הם אף האמינו בחינוך, האמינו שבוא יבוא היום...

”אי שם הרחק ישנה עיירה” -

פלונסק ורצוינז'

פלונסק ורצוינז' - לשתיהן העיירות הרחוקות האלה שבפולניה יש עבורנו הנכדות, בנות שכונת בורוכוב, משמעות מיוחדת עד היום. לא רק בגלל העובדה שמשם באו סבתא וסבא שלנו - הרי הם עזבו אותן בגיל צעיר ורוב שנותיהם עברו עליהם כאן בארץ - אלא גם משום שבשכונת בורוכוב חיינו, בכל שנות ילדותנו אתם, את הערך המיוחד שיש לעיירות אלה בחייהם של סבתא וסבא. מבחינתנו היה טבעי שרוב חבריהם ומכריהם הקרובים היו פלונסקאים או רצוינז'אים.

בשכונת בורוכוב וגם ברמת גן היו מרוכזות משפחות רבות של פלונסקאים. הם התקבצו לכאן בעקבות סבא וסבתא שהיו ממייסדי השכונה. כולם היו קשורים בקשר מיוחד במינו. היו עוד כמה חברים ממושבות השרון, מהעמק ומהגליל. הם נהגו לבוא לבית המשפחה, ללא הודעה מראש, בכל עת שהזדמן להם, והתקבלו בחום ובידידות שהיו מיוחדים לפלונסקאים ולרצוינז'אים.

אחרי מלחמת העולם השנייה, כשהחלו להגיע לארץ פליטי השואה, באו לביתנו ניצולים בודדים ומשפחות מרצוינז'. הם לא היו קרובי משפחה ואף לא הכירו את סבא (רובם לא נולדו עדיין כשסבא עזב את העיירה). סבא קיבל אותם בחום רב, שיכן אותם בביתנו ובמשך הזמן אף דאג להם למקום מגורים ופרנסה. בכל פעם ששאלנו אותו "מי הם?" היתה התשובה: "בני עירי", וזה הספיק כדי להסביר את המרץ שהשקיע בקליטתם ואת רוחב הלב שגילתה כלפיהם כל המשפחה. וכך קלטנו

את משמעות הקשר של סבתא וסבא לעיירות שבהן גדלו ושבהן עוצבה דרכם לעתיד כבר בנעוריהם.

עם בני עירו אריה רחום ומיכאל אבוקאי הקים סבא ב-1946 את ארגון יוצאי רציונז', שמטרתו העיקרית היתה עזרה לפליטי השואה. ביער הקדושים נטעו חורשה לזכר הנרצחים והוציאו את ספר הזכרון 'גלעד לקהלת רציונז'.

פלונסק Plock

(בעקבות ספר פלונסק)

פלונסק, כמרבית העיירות הקטנות בפולין, שכנה על שפת נהר והיתה מוקפת כרי-דשא ויערות. בתקופה בה עזבה משפחתנו את פלונסק היו בה כ-10,000 תושבים, לפחות מחציתם יהודים. רוב הפולנים התגוררו בירכתי העיר. חלק נכבד מהם היו אנאלפביתים. הם גידלו חזירים, בנו קרונות ויצרו רתמות לסוסים. שכבת האינטליגנציה שלהם היתה מצומצמת: רופא, רוקח ופקידי השלטון.

מרכז של העיירה – כיכר שוק רבועה, שבה שתי משאבות מים גדולות, באמצעותן סופקו המים לתושבים על-ידי שואבי-המים שניצבו ליד הבאר. סביב הכיכר - חנויות, בתי-מלאכה, בתי לבנים ובתי עץ. היהודים גרו בשוק וברחובות המסתעפים ממנו. רובם היו בעלי-מלאכה - נגרים, חייטים, כובענים, סנדלרים. רוכלים יהודים היו יוצאים בעגלותיהם לכפרים ומשווקים שם את כל מה שייצרו בעלי המלאכה. אבל עיקר המסחר היה בעיירה עצמה. פלונסק שכנה בטבורו של אזור כפרי, על אם-הדרך בין הערים ורשה ופלוזק הסמוכות.

יום שלישי היה "יום השוק הגדול". באותו יום התמלאה הכיכר בדוכנים של סחורות. הסוחרים היהודים מכרו דברי מכולת: אריגים, בגדים ומוצרי זכוכית, ואיכרי הסביבה היו באים ומציעים תוצרת חקלאית. לאחר יום רביעי, שהיה יום רגיל בכיכר, הגיע יום חמישי, שבו התחילו ההכנות לשבת. האוויר נמלא בריחות הדגים והירקות ובריחות דברי-המאפה העולים מהמאפייה ומתנורי-הבתים. את ההכנות לשבת צריך היה לסיים עוד באותו יום, שהרי יום שישי שוב היה יום-שוק.

על השבת המתקרבת היה השמש מודיע כשהוא דופק בפטיש על דלתות החנויות. ולפתע, האווירה היתה משתנה: הכול לבשו בגדים חגיגיים. הגברים, מלואים בבניהם, הלכו לבית-הכנסת או ל"שטיבלעך", והבנות טיילו סביב הכיכר. עם רדת החשיכה היתה כיכר השוק מתרוקנת, ומהבתים נשמעו זמירות-שבת.

בית הכנסת בפולונסק

למחרת שימשה הכיכר כזירה לטיולי מבוגרים ומשחקי ילדים. מקום טיול נוסף היה היתה השדרה מרכזית, שדירת הערמונים. כמו בכל עיירה זרם גם בפולונסק נהר, הנהר פלונקה. מעל לנהר היה גשר, גם שם טיילו הנשים והנערות ונפגשו הזוגות. בימות החול שימש הנהר את התושבים לרחצה ולכביסה. חופי הרחצה לנשים הופרדו, כמובן, מאלה של הגברים.

יוצאי פלונסק מתארים את עיירתם כמקום חמדה שוקק-חיים, בו נהנו היהודים מחופש מצד השלטונות בניהול חיי הדת והחברה. היו בעיירה שלושה בתי-כנסת ובית מדרש אחד, בעוד שלנוצרים היתה רק כנסייה אחת.

את האווירה הדתית-מסורתית הסעירו רוחות חדשות – השכלה, סוציאליזם וציונות. ראש וראשון לציונים היה אביה של סבתא – ר' שמחה אייזיק.

רציונז' Racionz

(בעקבות פנקס הקהילות, פולין, כרך ד', ורשה והגליל, יד ושם, ירושלים תשמ"ט, עמ'

434-436. בתמונה – כיכר

(השוק)

העיירה נמצאת

כשלושים ק"מ מצפון

לפלונסק, בנפת

שיירפץ, מחוז ורשה.

בסוף המאה ה-19 היו

בעיירה כ-4500 תושבים,

מחציתם יהודים. החל

משנות ה-20

של המאה ה-19 היתה בעיר קהילה מאורגנת. בעיירה היו אז בתי

מדרש בנויי עץ.

בשנות ה-50 של המאה ה-19 הוקם שם בית קברות יהודי, וב-1891 -

בית כנסת חדש. בקהילה היו גם כמה שטיבעלעך.

בקהילה פעלו החברות המסורתיות 'חברא קדישא', 'הכנסת אורחים', 'ביקור חולים' ו'תלמוד תורה', שדאגה לחינוך הילדים מבני העניים. פעלה גם קופת 'גמילות חסדים' שנתנה לנזקקים הלוואות ללא ריבית. בשנות ה-60 של המאה ה-19 ניכרו בעיר ניצני השכלה. בני נוער הקימו את 'אגודת מוקירי שפת עבר' אשר אירגנה שיעורי ערב ללימוד עברית. בהשפעת התנועה הסוציאליסטית הוקמה שם בשנות ה-90 אגודת 'תפארת בחורים', שהשתייכו אליה בני נוער שעסקו במלאכה וכן חובשי בית המדרש. בשנת 1905 הצטרפה האגודה ל'פועלי ציון'. העיר נכבשה בידי הנאצים כבר ב-6 בספטמבר 1939. ב-9 בנובמבר הוצאו היהודים מבתיהם, אנשי הס"ס הובילו את היהודים לתחנת הרכבת. בראש התהלוכה צעדה תזמורת מכבי האש הפולנים. בתחנת הרכבת נדחסו המגורשים לקרונות משא והוסעו לכוון ורשה. גורלם היה כגורל יהודי המקומות אליהם גורשו.

”ידינו לצד מזרח נרים ונשבע”

משפחת נלקין

סיפור המשפחה שלנו התחיל בשני אנשים צעירים, סבתא וסבא יחזקאל שקשרו את עתידם לרוחות שנשבו בדורם והולידו את ה"חזון הציוני". כחלק מחבורת צעירים נלהבים כמוהם הם עשו מהפך בחייהם והגיעו לכאן.

סבתא רחל נולדה בפלונסק בשנת 1888. הוריה – שושקה ושלמה נלקין.

אם-אמה היא פייגה הגבאית. בהיותה ילדה קטנה נפטר אביה שלמה מהרעלה, לאחר שפגם בגופו כדי להיפסל מגיוס לצבא הרוסי. אביו של שלמה הוא משה נלקין המכונה רבינק. אמה נישאה בשנית לר' שמחה אייזיק שגידל אותה כבת אהובה ואת בנותיה – כנכדותיו. ברשימותיה היא מכנה אותו 'דוד'.

פייגה הגבאית

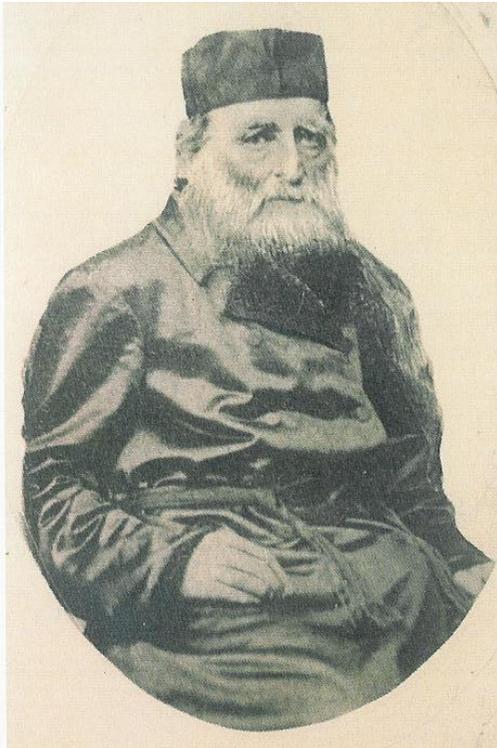
רחל, ספר פלונסק, עמ' 267:

סבתא היתה נקראת בפי כולם 'פייגה דיא גאבעטע' [פייגה הגבאית]. היו בה תכונות רבות: בעלת יכולת, בריאה וחזקה ובעלת מרץ. היה לה בית מלאכה לחבלים, שתמיד עבדו בו שניים עד ארבעה פועלים. עסקה גם בצמר גפן, והיתה סוחרת

גדולה, הבית תמיד המה מאנשים. עקרת בית לא היתה – ובעניין זה סמכה על יודעס. האשה הזאת, אני זוכרת, היתה תמיד אצל סבתי וניהלה את ביתה. מחוץ לענייני מסחר היתה הסבתא נתונה כולה בענייני ציבור. היתה חגורה בכיס עור גדול ומיוחד לכסף ציבורי – ואנשי העיר שהיו תורמים כסף לצרכי צדקה, הביאוהו לסבתא. סבתי ידעה גם לדרוש, ומתי לדרוש. להכנסת כלה ענייה, לחתן עני, ליולדת וחולה ולהכנסת אורחים, לכל דאגה סבתא. מבלי ללמוד עזרה סוציאלית ידעה למלא את תפקידיה. זכור לי איך ביום שישי היה מתמלא דרגש העץ ליד חלונה של סבתא בצרכי מזון שהביאו אנשי העיר: חלות לשבת, סירים עם בשר מבושל, דגים מבושלים ועוד, כאילו שהסבתא חייבה אותם לתת ממזונותיהם גם לחולים ועניים. עד להדלקת הנרות היה הדרגש מתרוקן. היא דאגה גם לאסירים יהודים שהובאו לעירנו מכל מיני מקומות, היתה מספקת להם אוכל כשר, ולימי חג היתה דואגת אף לשחרורם. אם היתה מודיעה שהיא אחראית לאסירים, היו קציני בית הסוהר משחררים אותם. אני חושבת שלא נכשלה, כי לא שמעתי כי מישהו מהאסירים השתמש בחופשתו וברח. היא גם היתה ב'חברה קדישא' והיתה עוזרת בתפירת התכריכים למת. אם שהתה לרגל עסקיה בוורשה – חיכו עם הלווית המת, כי חשבו לפחיתות כבוד שהסבתא לא תשתתף בהלוויה. סבתא היתה אם אמי ז"ל. היו לה ארבע בנות, והיא דאגה להשיאן לבני תורה, ולא לבעלי מלאכה. היא האריכה ימים עד מאה וארבע.

מספרת צלילה:

כשבחרתי במקצוע העבודה הסוציאלית שאלה אותי סבתא רחל מה עושה עובדת סוציאלית. כשהסברתי לה היא אמרה: "נו, זה בדיוק מה שסבתא פייגה שלי עשתה". היא התפלאה מה יש להתייגע כל כך על הלימודים כדי לעסוק במקצוע. צודקת סבתא, פייגה הגבאית אפילו לא שמעה בחייה את המושג עבודה סוציאלית, אותה איש לא לימד. היא בעצמה היתה הלשכה הסוציאלית השלמה של פלונסק.

משה רבינק

רחל, ספר פלונסק,

עמ' 276-277:

סבא שלי נקרא בפי כל בעירנו פלונסק משה רבינק. בשבילי זה היה שם טבעי, שהורגלתי אליו בקטנותי – "משה רבינעק'ס אייניקל" (נכדתו של משה רבינק). משבגרתי שאלתי למה קוראים לסבא

'רבינק'? נעניתי כי היה בעל סמיכות לרבנות, אך לא רצה להיות לרב. זוכרת אני את סבי הטוב ואת יחסו המיוחד אלי. בוקר-

בוקר, לפני לכתו להתפלל בבית המדרש, ואני עוד במצב של נים ולא נים, היה ניגש למיטתי בלטיפה חמה ובאמירת "בוקר טוב ילדתי", ובכל ערב, לפני שכבי לישון, היה שם את שתי כפות ידיו על ראשי ומברך אותי. וכל כך הורגלתי לטוב לבו ולברכותיו, עד כי חשבתי כי בלא ברכת סבא לא תנעם לי שנתו.

אני זוכרת את סבי השב, בעל הפנים הטובים והעיניים המאירות, תמיד יושב רכון על הגמרא. סבי היה סוחר בתבואות וביערות, אבל אני איני זוכרת אותו כשהוא עוסק במסחר, שכן את ניהול עסקיו מסר לידי חתנו מוטה ברונשטיין ז"ל. זה היה אחד הבתים העשירים בעירנו, שבעליו הרבו בצדקה, בעזרה לכל דורש ובמתן בסתר. זוכרת אני את חתונת הבת היחידה של דודי ודודתי פעסע ביליאער מוורשה, שהושמדה על ידי הנאצים הרצחניים ימח שמם. חתונה אצל עשירי העיר ארכה שבוע ימים, יום יום היתה נערכת סעודה חגיגית עם כליזמרים, והעיניים רקדו עם הכלה. לפני לכתם היה סבא שלי עומד בדלת אחת במבוא הסלון, ואילו דודי היה עומד במבוא המטבח, וחילקו כסף לעניים. את ילדי התלמוד תורה הלבישו בלבוש חדש מכף רגל ועד ראש, וערכו להם סעודות במשך שבוע ימים. כשראיתי את הצגת ה'דיבוק' בהבימה קמה לעיני חתונת הקוזינה שלי.

הרבה נחת לא ראה כנראה סבא שלי בחייו. סבתא מתה בעודה צעירה והוא לא התחתן שנית. במשפחה סיפרו כי סבא אמר שאחרי שהיתה לו אשה בת תלמיד חכם אין הוא רוצה לשאת אשה שנייה. לסבא היו שני בנים ובת. אבי מת מסיגוף עצמי, כי לא רצה שיגוייס לצבא. הבת מתה גם היא בצעירותה, הבן השני היגר למדינות הים, ככתוב "משנה מקום משנה מזל". את

סיפוקו ונחמתו מצא כנראה סבי בתלמוד תורה ובצדקה. וככה זוכרת אני אותו תמיד רכון על הגמרא. בבית המדרש, אחרי התפילה היה לומד עם חברה. היה ממתפללי ה'אינטערשטען בית מדרש' (בית המדרש האחורי). אני נלוויתי פעמים רבות לסבי, ישבתי על ידו והקשבתי לתפילתו, שהיתה יפה ונעימה לאזני, ולפעמים גם חזרתי אחר תפילותיו. כשהקשבתי פעם, בשנת 1969 לדברי החבר חלמיש אשר סיפר על חורבן בית המדרש הזה, ראיתי בעיני רוחי את סבי, ואני על ידו. ראיתו בימי חג ובימים הנוראים, את גבו הכפוף קמעא, עם הקיטל הלבן והגרבים הלבנים, עטוף בטלית עם עטרת הכסף – ועיני מלאו דמע לזכר הימים ההם.

נוהג היה סבי, אחרי הסעודה המפסקת, לברך את כל אחד ממשפחתו. איזו הרגשה של קדושה היתה אז אופפת את הכל, ובאיזו אמונה עמוקה התייחסתי לברכת סבי הטוב. אחרי תפילת 'כל נדרי' היה נשאר בבית הכנסת כל הלילה, ואף למחרת במשך כל היום עד אחרי תפילת 'נעילה' ו'מעריב'. הוא היה מתפלל בעדו ובעד כל בית ישראל. ראוי סבי להזכר, כי בעיני צדיק היה. תהי נשמתו עדן.

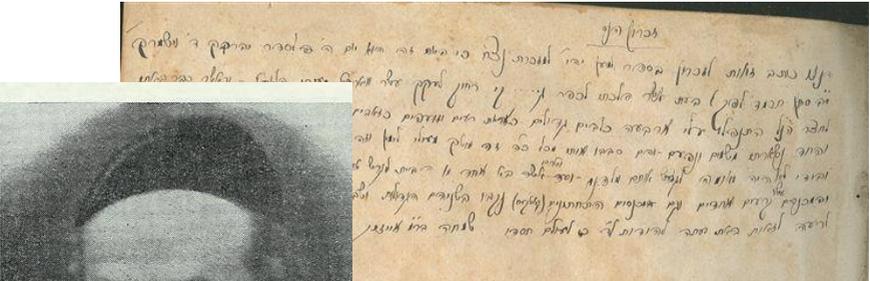
בּוֹפֵה שׁוֹשֶׁקָה

אמה של סבתא רחל לוותה אותה וחיתה אתה עד יום מותה. גם אנו, הנכדות, חיינו בילדותנו במחיצתה בחצר שבשכונת בורוכוב. עוד יסופר בה בתולדות המשפחה שיתוארו בהמשך.

ר' שמחה אייזיק

זכרון הנס

הנני כותב זאת לזכרון בספר למען יהי למזכרת נצח. ביום זה הוא יום ה' לסדר יברכך ד' וישמרך י"ד סיון תרמ"ד לפ"ק בעת אשר הלכתי לכפר ג.....ק, רחוק לערך עשרה וויאסט מעירי פלונסק, וכאשר כבר

באתי לחצר הנ"ל התנפלו עלי ארבעה כלבים גדולים כאריות רעים וזועפים כזאבים – וימגרו אותי ארצה. ומרוב בהלה ופחד

נשארתי משמים ונפעם – והם סבבו אותי מכל צד זה מושך מעילי לימין וזה לשמאל זה אוחז במנעלים וזה במכנסים ובידי לא היה מאומה לגרש אותם מלפני, וטרם בא אחד מן הבית לגרש אותם ממני קרעו את מעילי לגזרים ובמכנסים קרעים אחדים וגם במכנסים התחתונים (גטקס) נקבו בשניהם הגדולות. ושבח לאל – לא נגעו בבשרי לרעה וזאת באתי עתה להודות לדי כי לעולם חסדו שמחה ברו' אייזיק

עדות זו כתב הסבא שמחה על הדף הראשון של כרך התלמוד הבבלי מסכת נידה, שנדפס בווארשא בדפוס האחים השותפים בני הגביר מוה' שמולאך ברב' חיים ארגעלבראנד ז"ל שנת תרל"ט לפ"ק (לפרט קטן, כלומר ללא מניינים האלפים), 1879.

המעשה היה ביום שבת (!), 7 ביוני 1884. המקום היה אולי הכפר גלינוצ'ק Glinojek הנמצא 22 ק"מ מצפון לפלונסק. האירוע הוא סיפור הגלות בזעיר אנפין. ומי יודע, אולי שימש המאורע זרז לדבקותו של ר' שמחה בציונות.

רחל, ספר פלונסק, עמ' 363:

מחולל הרעיון הציוני בעירנו פלונסק, עוד לפני קום התנועה הציונית, כאשר התקיימו רק 'חובבי ציון', היה אבי החורג, שמחה אייזיק ז"ל. הוא היה מראשוני המייסדים של אגודת 'חובבי ציון' בעירנו ובהרבה מערי פולין, אם כי היה מחסידי גור. אבי, שקראתי לו 'דוד', סבל הרבה בשל ציונותו ונרדף על ידי מתנגדי הציונים, ביחוד על ידי החסידים שהיו פעם חברי וידידיו ואחר כך הפכו לשונאיו ורודפיו. הוא נסע אל הרבי מגור, לספר לו, להתיעץ עמו, ורצה לקבל הסכמתו להתעוררות הציונית. אחרי ויכוחים והוכחות הסכים הרבי לדעותיו של

הדוד, אך כעבור זמן מה הפר את הסכמתו בגלל פיתויי החסידים והפמליה שלו. פעם, בשבת באמצע התפילה, נגשו אליו מתפללי השטיבל ואמרו לו שיעזוב את השטיבל של חסידי גור, והדברים הגיעו עד להלשנה לפני הרשויות.

זוכרת אני את יום החיפוש בביתנו. השוטרים החרימו את כל החומר הציוני-תעמולתי שמצאו, את המכתבים מהוועד האודסאי ומערים אחרות, את האקציות (מניות) של בנק אנגלו-פלשתינה, השקלים ('שקל ההתפקדות' להסתדרות הציונית), בולי הקרן הקיימת, ואילו את דודי הזמינו להלוות אליהם אל בית העיריה. בעת לכתו עם השוטרים התאסף קהל אנשים רב שהשתאו לראות במחזה זה. אחד מחסידי גור, מחבריו הטובים צעק לו: "שמחה, פערפוילט זאלסט די ווערן אין די קייטן" (שמחה, שתירקב בכבלים). קללתו לא נתקיימה. אחר חקירה ודרישה שוחרר דודי ושב הביתה, ובאותו מעמד עלה ראש העיר (הפולני) על ארגז גדול של סוכר שהוצב באמצע השוק ונאם בפני הקהל שהתאסף נאום ציוני: "יש להצטער שאתם לא מבינים לרוחו של האדם החשוב הזה, ששמחה אייזיק שמו, הדואג לטובתכם ולתקומתכם בארץ אבותיכם. זה מראה על הבורות החשוכה השוררת בכם". והוא פרש לעיני הקהל את האקציות שהחזיק בידו. לדודי לא היתה זו שמחת נצחון. לבו דאב על ההלשנה ועל הנאום הציוני שנשמע מפי גוי דווקא. לא מעט צרות ועלבונות היו גם מנת חלקה של אמי הטובה ז"ל. אבל כל זה לא הכניע את רצונה ושאיפתה להגשים את האידאל של דודי ז"ל. אויביו לא יכלו להם. באותה עת רכש לו גם ידידים ואוהדים רבים שדבקו בתורתו הציונית: אביגדור גרין (אביו של

בן גוריון), ישפה, יצחק-יעקב אולבסקי השוחט, שגם הוא מחסידי גור היה. את שניהם הוציאו מהשטיבעל, על השוחט אסרו את השחיטה. והוא, שהיה בעל משפחה מטופל בילדים, אנוס היה לחפש לו מקלט באמריקה. דודי ז"ל המשיך במלחמתו בעד רעיון חיבת ציון ורבו אוהדיו וחבריו לדעה, בעיקר מבני הנוער, בחורי בית המדרש והמשכילים שביניהם. וכך לא רק בעירנו פלונסק. דודי היה המטיף והתועמלן, הוא ביקר בהרבה ערי פולניה, הרצה, דיבר ועשה חיל. הוא עמד במלחמה בכל מקום ומקום, וקיים בעצמו את הצו הנפשי הטהור – הצו הקורא לציון. ביתנו היה כבית ועד, הומה תמיד מאנשים שנמשכו והצטרפו לרעיון הציוני. בצוותא וכל אחד לחוד באו לקרוא ולהאזין לעתון 'המליץ' ואחר כך 'הצפירה' שנתקבלו בביתנו. דודי החליט לעזוב את פולין, להגשים את חזונו ולעלות לארץ ישראל. בחמישה עשר בשבט 1905 סוּדַר לדודי נשף פרידה בביתנו. בנאומים בברכות ובלחיצות ידיים לווינו את דודי לארץ ישראל.

שלמה צמח, בספרו 'שנה ראשונה', מספר על עלייתו של יצחק כבשנה המבשר לו:

"...רבים יושבים שם בעיר המולדת על צרורותיהם וממתינים בקוצר רוח לשעת כושר. בשמותיהם קרא, ליפא ושלמה [טאוב, יונה] ואפילו שמחה אייזיק אוסף מטלטליו, הוא וכל בני ביתו. שמחה אייזיק, שהיה נוסע לגר [לרבי מגור] וגירשוהו מבית החסידים על חיבתו לציון, ובשעה שהיינו מושלכים במימי הספק וההיסוס השליך לנו חבל ואמר תפסו חבל זה ואל תניחוהו, שהחדר האפל שלו שמאחורי חנותו שימש בית

וכעד לנו ושם ערכנו כל מערכי לבנו, והוא עומד על האיציטבא
בחוץ, מסורבל באדרת כותנה וצווארו כרוך סודר של צמר,
ועיניו אדומות מצינה, ומוכר מכולת בפרוטה, ומחמם כפות
ידיו התפוחות והתכולות על קדירה של גחלים לוחשות..."

שלמה לביא

ר' שמחה אייזיק מפלונסק

גם השתתף בקרנות של חובבי ציון. חתם והחתימ עזר יחידי סגולה על נטיעת עצי אחרוג בגן שמואל (על שמו של ר' שמואל מוהלבר). אלה היו המעשים שחובבי ציון הטילו אז על חבריהם. והוא קיים את המצוות בכל לבו ונפשו.

הנהגה הופיעה מחברתו של ד"ר הרצל "מדינת היהודים" ובנפשו של ר' שמחה אייזיק התחוללה מהפ" כה. הוא לא יכול עוד להסתפק בקיום המצוות של חובבי ציון. "למען ציון לא אחשה" קורא בו הקול והוא מופיע לפני הציבור וקודם כל לפני הנוער בבית המדרש. אולם לפניהם הוא מופיע בלי סערת המהפכה. באותה צניעות ובאותו שקט נפשי שהיו תכונות היסוד שבחייו, הוא גולל לפנינו את השאלה היהודית ואת שאלותינו אנו. יעץ אותנו להתעמק באותה מחברת ופקח לנו את עינינו לראות את המתחזה מסיבב לנו. הוא דרש לפנינו פסוקים ומאמרי חז"ל על גדולתה של הציונות והרבה להסביר לנו את הערך הגדול של הפעולה העצמית כדי שמן השמים ייסייע לנו. כדי שהים ייבסע צריך היה נחשוץ לקפוח תחילה לתוכו. אם אנהגו נפעל למען ארץ ישראל נשיג אותה ואז יבוא גם משיח.

או קמו גבורי העיר, בטלגיה וליצניה. ואחריהם כל כלי הקודש, והרימו קול צעקה: דוחקי הקץ, פושעי ישראל, הכופרים בה' ובמשיחו, נרדוף אתכם באף וב" חימה. ואמנם הרדיפות לא איחרו לבוא. בראש וראשו" נה סבל מהם ר' שמחה אייזיק, אולם הם גם שימשו שמן על מדורת הציונות שהתלקחה בפשטנו. אשר תבעה ערכין חדשים לכל צורת היינו ולכל צדי היינו. או למדנו גם להכיר — בעורתו של ר' שמחה אייזיק — את כל הצביעות ותאותו הבצע של הנבויים ועל מלחכי הפנכה המרובים. ותלמודו הכה שרשים. העץ ששתל נתן את פריה. אולי גם פרי ישוה לו.

(„דבר“ — יום שני, כ"ז בניסן תרצ"ו, 19.4.36).

הזכירו, שבכ"ח ניסן שנה זו נמלאות 20 שנה למותו של ר' שמחה אייזיק מפלונסק, ומכיון שהזכירו לי זאת היתה לי הרגשה כאילו הזכירו לי חוב ישן שלא סילקתי אותו. וכעשיו הנני נתבע במפגיע, נתבע מתוך מצפוני. והחוב אינו כסף ולא שווה כסף, אלא מלת זכרון והערכה כנה ונאמנה.

הנני מניח, שהציונות בתקופה הזאת, לפני שר"י שיש ושמונה שנים בערך, היתה מגיעה אלי, אלינו הנוער חובשי בית המדרש בפלונסק, גם בצינורות אחרים. אבל יכולה היתה גם לאתר אותנו. או, נכון יותר, אנו היינו יכולים לאחר אותה. כי באותה תקופה התחילו להישמע גם זמירות אחרות בשמי הנוער היתר" ד, והלבבות שהיו ערים מבלי לדעת למה, הודקקו מאוד לערכין אשר לא ידעום וקל היה לרוחות מבשר" רות עתידות אחרים לצרור את כולנו בכנפיהן בלי שיוור כל שווא.

אבל ר' שמחה אייזיק הקדים את זמירותיו. ברגע הנכון הופיע בשמי הנוער של העיירה הנידחת לפני שלושים ושמונה שנה.

מה היתה העיירה בתקופה הזאת, ובעיקר, מה היה הנוער הלומד שלה? על זה יש לקרוא אצל מנדלי, אצל שלום עליכם ועוד מן הסופרים של הימים ההם. אני רק קו אחד אציין: ישבו הבחורים על דפי הגמרא. למדו הו והיכו לשידוך טוב, ולא להינם איימו עלינו. אחר כך, כשיצאנו לחרבות הצינונות, „שיאסרו עלינו את החיתוך“. אבל המאיימים איחרו. ר' שמחה אייזיק, כאילו אחו פתאום בבלוריתינו ובפאותינו וניער מעלינו את כל החיות והעמידנו על קרקע מוצק.

איני יודע את תולדותיו, איני זוכר גם מתי הכר" תיו לראשונה. נדמה לי, שכל השנים שלפני הציונות, לא היה ניכר כלל בעיירה. צנוע ומוצנע בעולמו, חי את חייו. הציונות לא היתה שבילי" הפתעה. הוא חי אותה עוד הרבה שנים לפני שהופיעה על בימה ציבורית. היה חובב ציון ותיק, כמדומה לי היחידי בעיירה.

אחר שנים רבות העלה שלמה צמח את זכרו של סבא שמחה:

יכולים
ה' כסיון תשנ"ה

החל הייתה,
נעמה י. מאד נכבד למה אנכי כבוד
האזרבה!

את הנכבה, את כבוד אבותי, החל, תצד
נתי נצח אפולו עץ השלום הגדול ופני העולם
והחלון באמצע. הזכר לה התעוררתי ובי שמה איינין
לך תדע את ידו הנכדה נדו - עד היום היה אני
הא את המעץ הצונן של ידו. אוי לא ידע, קאני
גאית את ל ההכנה ואצבעה לשער-הכסר. מאז
נני עברו זמנה משום שנה! ואני נני נכנסתי,
כאל, לפני השאנים.

יכון היש, עוד הלאות הכותבים אליהם
אני ענין רעיון. ופעור הלק, נמש מאד. אבל
אני ענין. אני את רעיון חיי נכד עולמי וכל
חוק נוסף אינו אלא רעיון חיי הרחוק.

ואז לך ולא אלך לך
דעה
ראיה

חנה ונתי בלמה שלום, הי"ט סיון יבא נכדי דניאל
נני-מצבה.

ואמנם סבא שמחה נאלץ להקדים את עלייתו לארץ לפני משפחתו בגלל הרדיפות. הוא התגורר ביפו, חיפש פרנסה וחיכה למשפחה.

רחל, ספר פלונסק, עמ' 363:

... דודי [שמחה] קנה בארץ ישראל מכונה לעשיית גרבים וביקש להרוויח קיומו בדרך זו. אחרי כמה שנים נתמנה דודי למזכיר הראשון בכפר סבא, ובמשרה זו עבד עד ימיו האחרונים. במלחמת העולם הראשונה סבלה הארץ מרעב, רדיפות התורכים וממחלת הטיפוס. גם דודי, היקר באדם והאוהב את האדם, היה אחד מקורבנות מחלת הטיפוס. הוא מת בכ"ח ניסן תרע"ו בפתח תקוה בלא להשאיר אחריו בנים. אנחנו, אני ושני אחי אליעזר וצבי-ארי ז"ל היינו לו כבנים טובים ואוהבים, ודודי לנו כאבא ולילדינו כסבא טוב ומסור. יהי זכרו ברוך.

תעודת הרשמה של ר' שמחה אייזיק בספר הזהב

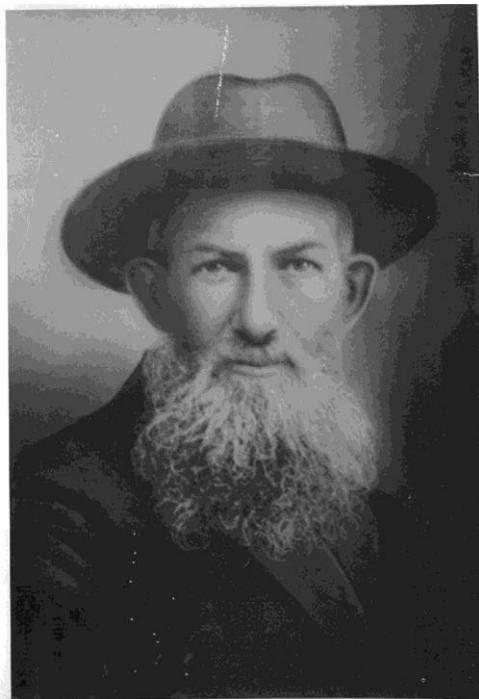
"זכרו ימות עולם בינו שנות דור

ודור" משפחת חלבובסקי

יחזקאל, חוברת הזכרון, עמ' 14 והלאה:

"זכרו ימות עולם בינו שנות דור ודור" (דברים לב, ז)

בנימין יוסף חלבובסקי

לנשמת הורי היקרים, זכרונם
לברכה.

עיירתי בה נולדתי
הוחרבה לישראל על ידי
מסע השמד של היטלר
ימח שמו וזכרו – שמה
רצוינז', פלך פלוצק,
פולניה. לעיירתי זו,
שבה חונכתי וגדלתי עד
גיל 19 מוקדש פרק זה
בזכרונותי.

הורי היקרים,
זכרונם לברכה, מדי

פעם עולה דמותם לפני עיני ורטט

ממלא את קרבי על תנאי החיים הקשים שחיו בגולה. הערצה
כבוד ויקר ימלאו את רמ"ח אברי על מסירות נפשם הקדושה
לחינוך ילדיהם. מלבד ניצוץ קודש זה לא ראו כל שביב אור אחר
בחייהם, שהיו מלאים תלאות טבעיות וכלכליות. נוסף על הכל

היה הפחד ששכנים רעים לא יפגעו, חלילה, בילדיהם, מקרים רגילים בעיירתנו.

אמי ז"ל, צירל לבית פרוחובניק, באה ממשפחה מסועפת בעיר מולדתי. הכרתי עשרה דודים אחי-אמי ודודה אחת, והסבתא רחל, אם-אמי. אבי ז"ל ממשפחת חלבובסקי. ידעתי רק שני דודים אחי-אבי ודודה אחת וסבתא, אם חורגת לאבי ושמה חיה. הדודים אחי אמי וגם אחי אבי נדדו כמעט כולם לעבר הים – לאמריקה, עוד בימי ילדותי, כך שלא נשארו כל זכרונות מיוחדים עליהם. אני זוכר רק אחד, אחי-אמי שגר בעיירה זרונין והיה מבקר אצלנו תכופות, כנראה לכבוד הסבתא. הוא היה תלמיד חכם והתעניין מאוד בלימודי מדי בואו אלינו. הסבתא החורגת חיה ז"ל היתה מתפרנסת ממכירת חלב שקנתה מהכפריים שבסביבה, וזכורני שלקחה אותי אתה לכפרי הסביבה, כדי להשקותני חלב טרי תיכף לחליבה. היא עשתה זאת בחום לב ובחיבה, יהי זכרה ברוך.

סבתא רחל ז"ל, אם אמי, היתה מפורסמת בעיירה ובסביבה. מלבד כל המצוות והמעשים הטובים כמו הכנסת כלה, לינת צדק וכל מיני מעשים של חסד, שכולם עברו על ידיה, היא היתה מחוננת בחוש רפואי וממציאה רפואות לכל מיני תחלואים, וכן להסרת עין רעה מילדים קטנים וממבוגרים. זכורני איך הביאו אליה ילדים נפוחי בטן וגדולי ראש. היתה משקה אותם תרופות שונות, מעשי רוקחות משלה, וטבעת זהב גדולה היתה לה, בה השתמשה לבחישת הרפואות. על מקור הטבעת הזאת לא העזתי לשאול ועד היום זה נשאר עבורי סוד כמוס.

הסבתא רחל זכתה לחיים ארוכים, כפי שאספר עוד עליה, וגם בגיל של למעלה משמונים וחמש היתה פעילה, וערה לענייני החינוך שלנו. המורים שלי דיברו עליה בהערצה מיוחדת, ולא העלימו זאת ממני. בנוכחותי הרבו לדבר ולספר על מעשיה הטובים לטובת הנצרכים ובשביל חולים בכלל. הסיפורים האלה עוררו בי שמץ גאווה, אבל בפני חברי ב'חדר' הרגשתי אי נעימות, בגלל הסתכלותם בי בעיניים משונות. לא ידעתי אז מה פשר הדבר. בהיותי בפלונסק נקראתי לשוב הביתה באופן דחוף, הסבתא רחל חלתה קשה בגלל נפילה, וביקשה לראותני לפני פטירתה. אל הבית נאספו גם הדודים היא נפרדה מאתנו, והוציאה את נשמתה בטהרה.

אמי המנוחה, אשה עדינה, קלסתר פניה היפים הביעו תמיד רוך ואהבה על אף שהיא נשאה בחלק הארי של עול הבית. אחד עשר ילדים בתקופה של פחות מעשרים שנה ילדה, שמונה ילדים ושלוש ילדות. שני ילדים מתו בגיל צעיר מאוד, ועל אף כל הקשיים האלה אינני זוכר פנים של כעס, או נזיפה מתוך רוגזה, אלא רק דברים של טעם ומבטים מלאי רוך ואהבה. גם במצבים קשים עד מאוד היו פניה מפיקות אהבה ועידוד. את הכוח הנפשי הזה היא שאבה מתוך הסתכלות ונחת מיוצאי חלציה. אחיותי, בלי התפארות, היו יפות להפליא. והבנים, בעת שובנו מן החדר היתה מסתכלת בנו מרחוק ופניה זרחו וקרנו אהבה, אושר וגיל. לא פעם היתה אומרת לשכנות ולדודים: "איך פערגין זיך נישט צו קוקען אין זייערע ליכטיגע פנימער."

אבי ז"ל היה יהודי בעל קומה, יהודי יפה בכל הליכות ביתו, סוחר בתבואות ובעצים. גם מאפייה היתה בבית, והיות ואבא

היה עסוק במסחר, נפל חלק מהעבודה במאפייה על כתפי אמא. כשגדלו הבנות הוקל העול הכבד מאמא, אולם היו זמנים קשים שעול הפרנסה הכביד עליה – לפרנס ולכלכל משפחה כזאת בלא עין הרע. ואז נסע אבא לאנגליה. לאמריקה לא רצה לנסוע מפחד הסטייה מיהדות, כפי שנתפרסם אז. כסף תועפות לא הביא עמו מאנגליה, ואני זוכר את המאמצים של אמא ועוז רוחה עד שרווח מצבנו הכלכלי.

אבי ז"ל היה, כמובן, יהודי אדוק, וכל יום מלבד התפילה ופרקי תהלים היה לומד בספר 'חוק לישראל' ומסביר לי את פרשת החוק. כאשר הגעתי לגיל שבע, שאז למדתי חומש וגם משנה, סיפר לי אבא על ספר 'רזיאל המלאך' ועל עוד ספרים כאלה שאוכל ללמוד בהם כשאגיע לבר מצווה אם אצטיון בלימודי.

ואלה אחי ואחיותי לפי סדר גילם: מאשה, משה-אברהם, רבקה, יחזקאל, אסתר, יהודה, מאיר, ראובן ויהושע. מאשה ז"ל, הבכורה במשפחה, נישאה לאיש מפורסם בעיירה, בעל תורה וגברתן, מאיר שמו. זכרונותי עליה מעטים. היא היתה יפת תואר ובעלת קומה ושמעתי אומרים שהיתה נחשבה לעלמה היפיפיה בכל הסביבה. לא עבר זמן רב מן הנישואין והיא נדדה לאמריקה יחד עם בעלה. הקשרים עם אמריקה היו קלושים, אך ידענו מן המכתבים שהם סבלו בזמן הראשון עד שהספיקו להסתדר בפרנסה קבועה, מסחר כמובן. מן התמונות שנתקבלו ארצה אנו רואים שהעמידה משפחה יפה. מתקופת לימודי בחדר, וגם בגיל גבוה יותר, אצל המורים הפרטיים, אינני זוכר הרבה מן הנעשה בביתי. אחי הגדול משה-אברהם למד מלאכה, ובשנת 1900 כבר נדד לאמריקה. הדודים אחי אמי הזמינוהו

לשם, ואולי האחות הגדולה מאשה עזרה בכך. אחותי רבקה
נישאה לאיש מהעיר פלונסק, יעקב שמו, גם הם נדדו לאמריקה.
יתר האחים, שהיו קטנים ממני, למדו בחדר, ורק בשבתות
וחגים נפגשנו כולנו. כל זמני, מהבוקר השכם ועד מאוחר בלילה,
כמעט שלא ראיתי מהנעשה בבית, מלבד ארוחת צהרים וערב
לשעה קלה, כי האוכל היה מוכן, וחזרה לבית המדרש. בשעות
מאוחרות, כשחזרתי מבית המדרש, אחי הקטנים כבר היו ישנים
את שנתם הנעימה. עם שובי מלימודי בפלונסק אחי הקטנים
גדלו עד היותם תלמידים, והרגשתי נעימות-יתר בעוזרי להם
בלימודיהם. הם קיבלו זאת ברצון, ולמעלה מזה.

...איני יודע, כמו רבים, או רוב בני עמנו, את שושלת היוחסין של בני משפחתנו הרבה דורות אחורנית. היות והיינו עם נודד, נע ונד – נער יספרם, את אלה מבני עמנו המתיימרים בידיעתם את מקורותיהם עד פנחס בן אלעזר בן אהרון הכהן. אלא סגולותיו ותכונותיו, סבילותו וסבלנותו בדור המבול המשולב בדור המדבר – לא יקשו על אף אחד ממכריו, ידידיו, וקרוביו של יחזקאל, לייחס לו את מידותיו של הלל הזקן.

שנות לימודי בחדר

הרבי ר' יששכר, רבי הראשון לקריאה ולתפילה, צולע על רגל אחת היה, והעוזרת על ידו היתה אשתו הנעימה, גוצה וקלת רגלים. היא היתה מקבלת אותנו בסבר פנים יפות והיתה מלווה אותנו הביתה. במקרים שהרבי יששכר היה מתרגז גועש וצועק, היתה אשתו הרבנית מתערבת לטובתנו, משקיטה ומרגיעה, ומחפה עלינו מפני זעמו.

הרבי השני שהתחלתי ללמוד אצלו כבר משנה וגמרא, היה הרבי אברהם-יצחק. קפדן וגברתן היה האיש, חסיד קוצקאי. היה מטיל פחד בהליכותיו, אך תלמידיו היו מן המצטיינים שבעיירה. תלמיד סתם לא היה מתקבל אצלו, כי גם ההורים היו מפחדים למסור לידו תלמיד בלתי מצטיין. הקפדתו הגיעה לידי כך שלפחות את פרשת השבוע ודף אחד בגמרא היינו צריכים לדעת בעל-פה כמעט מדי שבוע. זכורני, יום חמישי אחד, ואני לבי טוב עלי, סמוך ובטוח בפרשת השבוע ובסוגיה של הגמרא, בשעת

השיעור בגמרא ב"בבא-קמא" – הרשיתי לעצמי לגרוע עין מן הגמרא בעת שקרא אחד התלמידים את פרקו. הרבי הציץ בי ושאלני היכן עומדים בדף הגמרא. המשכתי בעל-פה מבלי להסתכל בספר. קפץ רוגזו של רבי אברהם יצחק על חוצפתי זו, וסטר לי על לחיי. אני, כנכדה של סבתא רחל, קמתי ועזבתי את החדר והתפרצתי בבכי לפני הסבתא, לא מתוך כאב, אלא מתוך עלבון ואי הצדק שבדבר. ידעתי, ידעתי הכל בעל-פה והרבי סטר לי! אין להרבות בדברים, הרבי אברהם יצחק קנה לו שם רע בעיירה. גם כאן התערבה הרבנית ובאה לפייס את הסבתא ואותי, אך זמן רב לא המשכתי אצל הרבי הזה, שהעזו לסטור לתלמיד שידוע הכל, ואף יותר מאשר הרבי קבע לדעת.

הרבי יוסף הליטאי

בבית הרבי הזה למדו רק מהמתקדמים. בני הימתנגדים, שלא חששו מסכנת האפיקורסות הליטאית, ואילו החסידים לא מסרו את ילדיהם לרבי זה, מפני החשש הנ"ל. על הרבי הזה התחבבתי מאוד, ומקרה מיוחד בא לידי: הרבי חלה ברגלו במחלת הישושנה, והסבתא שלי הרופאה לכלי הגישה לו את עזרתה המסורה. פעמים מספר הייתי אני המביא את הרפואות והרבי הבריא לגמרי, ומאז נהפכתי לילד שעשועים אצל הרבי ובמיוחד אצל הרבנית.

הרבי ר' יוסף הזמינני פעם לחדר השני שלו ואמר לי: "מתוך הוקרה לסבתא שלך אלמד אותך בשיעור לחוד את ספר שיר השירים. אולם אל נא תגלה זאת ברבים, כי החסידים שבעיירה מביטים בעין רעה על אלה שלומדים תנ"ך, והם עלולים לקפח

את פרנסתי". דבריו אלה של הרבי עוררו בי חשק רב לדעת דווקא את הנסתרות, ומדי פעם, כשהתלמידים עזבו את היחדר הכניסני הרבי לחדר פנימי ולימדני את שיר השירים אשר לשלמה. בשיעור הזה השתתפה גם בתו של הרבי, היא היתה מבוגרת ממני, כבת שש-עשרה, ואני אז נער בן תשע. כעבור שנה אמר לי הרבי: "אתה צריך לעבור לרבי גדול ואף ללמוד בעצמך תלמוד ותנ"ך". בני דודי, אנשים מבוגרים, נשואים ובעלי משפחה, היו באים אלינו לפרקים בשבת והתעניינו בלימודי ובמסיבה משפחתית הייתי מרצה בפניהם את פרשת השבוע וסוגייה בתלמוד. במסיבה זו היו משתתפים כל בני המשפחה. המתחיל בשאלות היה אבי ז"ל, ואחריו היו ממלאים בני הדוד. אמי המנוחה היתה מגישה פירות של שבת מפרי העונה, שהיו מאכסנים בחביות קטנות במרתף הבית, וכן כל מיני תופינים מעשה ידיה, שאינם מצריכים נטילת ידיים. לא עמדתי אז על העונג הרב של מסיבה משפחתית זו, אולם המבטים שנשלחו אלי מאמא ומסבתא הרהיבוני, כי הרגשתי את אהבתן העזה הצפונה במבטים אלה.

הרבי ירוחם

רבי ירוחם שהרביץ תורה לשמה בלי שכר לימוד, היה מוסמך לרבנות ודיין בעיירה, אך התפרנס מעסק של חנות שמנים וזפת. תורתו המתוקה גברה על ריח הזפת אשר דבק בבגדיו. כשנה וחצי למדתי ממנו תורה ודעת, תלמוד בבלי. במסכת יבמות התחלתי, ואת ההמשך עשיתי בעצמי כבן-חורין וכתלמיד בית המדרש שבעיירה. רבים היו חברי חובשי בית המדרש, אולם התחברתי רק עם אחדים. ההתמדה היתה גדולה, ורבים היו קשישים ממני, ויזכרו לטוב על שעזרו לי בכל שאלה שהקשיתי עליהם ונעניתי באדיבות.

ראשית התנועה הסוציאליסטית בעירתי ובסביבה

בהשפעת ההתעוררות הסוציאליסטית של סוף שנות ה-90 (למאה ה-19) הוקמה בעיירה אגודת 'תפארת בחורים'. חברה היו חובשי בית המדרש יחד עם סנדלרים, חייטים, ושאר בעלי מלאכה. לעומתם היו גם אלמנטים שהושפעו מן הבונדיסטים, יהודים וגויים יחד, שמנהיגם נקרא "דער וייסער יחזקאל", משום שהיה בן יחיד להוריו שלבש תמיד בגדי לבן עד היות לבר-מצוה. המלחמה עם הבונדיסטים הסתיימה בנצחון ארגון הפועלים ובעלי המלאכה, שהיו יחד עם האינטלגנציה, חובשי בית המדרש. קבוצה זו, 'תפארת בחורים', הצטרפה אחר כך ל'פועלי ציון'. האספה האחרונה של הארגון לפני העלייה לארץ ישראל התקיימה בבית המדרש, בליל פורים אחר קריאת

המגילה. לפתע הופיעה המשטרה. מיד כבו הנרות, ובחשכת הלילה התפזרנו לרגעים מספר, לשם פרידה מבית אבא-אמא.

הפרידה

בשעה שמונה ושלושים בערב, עת חיכו לי בבית לסעודת פורים, מתוך חיפזון, מתיחות והחלטה נחושה לעזוב את הבית ולהגיע לארץ ישראל, לחשתי לאמא ואבא: "אני נוסע לארץ ישראל ומקווה שגם אתם תבואו אלי תוך זמן קצר". יהודה אחי ידע מהמתרחש והוא אז ילד בן עשר. כל יתר הילדים לא תפסו עדיין את המתחולל.

אמי ז"ל, בשמעה את המלים המעטות, לא יכלה להוציא הגה מפיה. נעצה בי מבט עיניה עמוק עמוק וברגע זה הרגשתי דקירה וכאב עמוק, אשר ליווני בכל ימי נסיעתי. פני אמי ומבט עיניה אמרו לי הרבה, והמבט הזה לא נתן לי מנוח עד שהבאתי את כל המשפחה ארצה. אבי אמר לי שלום וברכני בדרך צלחה, עוד מספר מלים הצלחתי להבין מתוך רחש שפתיים. כעבור חצי שעה התאספו החברים שלונו בדרכנו לארץ ישראל. כל הלילה עקפנו את הדרכים הראשיות, כי המשטרה עקבה אחרינו. עברנו יערות ואגמי מים. לפנות בוקר הגענו לכפר סטרצובה, שבעל האחוזה בה היה יהודי מקרובי מצד אמא, ושמחתי שלא הכירני. משם המשכנו דרכנו לפלונסק.

זוכר אני באהבה את הפגישה עם החברים בפלונסק. ביניהם דוד גרין (דוד בן גוריון), אהרן טאוב (יונה), ועוד רבים אשר עלו ברבות הימים ארצה. הפגישה התקיימה בבית ר' שמחה אייזיק ז"ל, שהיה ממיסדי אגודת 'חובבי ציון' בפלונסק וציר לוועידת

קטוביץ הציונית. הוא היה כבר באותם הימים בארץ ישראל עם מייסדי כפר סבא, ושימש מזכירה הראשון של המושבה. איש נעים הליכות, הן עם הבריות, הן במשפחתו. חובב ציון ומתקדם, אשר הנחיל מגרש בכפר סבא עליו יוקם בית תורה לעם, אך פרנסי המושבה עשוהו בית כנסת.

כיסופים ואהבה נשאתי בלבי מאותם ימים לרחל, בת שושקה ושמחה אייזיק, העלמה בעלת עיניים שחורות, תמירה ונאוה, אשר הביאתני בסוד 'בנות ציון' – למען ספח את בנות ה'מתנגדים' לנחלתן. מכאן נמשכו הקורים והיו לעבותות אהבה אשר קשרו אותנו לחיים משותפים, שזורים שמחת יצירה וגידול בנים במשך יובל שנים, כאן במולדת המתחדשת.

שנים רבות אחר כך ביקרה רחל ברצוינו¹, ורשמיה ביגלעד לקהלת רצוינו² עמ' 105

ביקורי ברצוינו¹

ביקרתי ברצוינו¹ בשנת 1935 בחודש אב, שהיתי בה במשך שעות היום. זה היה ביום שישי. ביקרתי בכמה בתי משפחה, התרשמותי היתה שזו עיירה גלותית, שיהודיה נחנקים בה מבלי שיתנו חשבון נפש לעצמם, או שאינם מרגישים במצבם מתוך הרגלי החיים היום-יומיים האפורים שהם נתונים בהם... המלחמה לקיום החיים, הדאגות המטרידות היום יומיות לפרנסה הבלתי מבוססת, פרנסת הרוח. סוחרים, חנוונים, מתווכים, רוכלים וכדומה, המחכים לימי השוק, שהגויים האכזרים מהכפרים מביאים את תוצרתם, פרי עמלם, היהודים קונים מהם והחנוונים הזריזים חוטפים את סליהם [של הגויים, כדי] שיבואו לקנות בחנויותיהם, וכך מתחרים ביניהם, ולפעמים בליווי עקיצה או גידוף מפי הגוי המפרנס. והיהודי לא פעם

מקבל העלבון בהכנעה ולפעמים גם בהתרפסות – הרי יהודי זקוק לפרנסה, לקיים משפחה. דורות על דורות שרויים בגלות ואוכלים את פריה המר. ומהי התמורה. ומה הסיפוק שמקבלים? המקלט היחידי - בית הכנסת, בית המדרש, השטיבל. כל אחד לפי דרכו, לפי הכרתו בורח מהחיים האפורים, ומוצא את מנוחת הנפש בהשתפכות בתפילה, בשוחחו עם אלוהים, בלימוד תורה, איש לפי כוחו, וכך הוא מספק נפשו. ועוד תענוג רוחני – שבת המלכה, והמנוחה שמשחררת מכבלי הטרדות והדאגות, מהנה ומענגת את המשפחה המסובה לסעודת שבת, ומדשנת את עצמה בתלמוד תורה. או שבאים ימים טובים, שמשיבים את הנפש ומכניסים אור ושמחה לחיי המשפחה. אבל לא הכל כך ולא תמיד מלווה החג שמחה. ימים טובים ספורים הם. והנה באו ימי היטלר, ועדיין ממשיכים את חיי היום יום, ולא רוצים לדעת, ולא רוצים לראות את המציאות. לא לומדים מהעבר המר ולא דואגים לעתיד. משליכים יהבם על אלוהים. הוא ישלח לנו את משיח צדקנו! ביקרתי אצל מ.א. פרוחובניק, מקרובי יחזקאל ז"ל, יהודי אמיד, סוחר תבואה, מתגורר בקומה העליונה, בככר השוק של רצוינז'. כמעט ופחדתי לעלות על המדרגות האלה, דמויות סולם שבור. קיבלו אותי בהתרגשות ובשמחה, ואני בלבי נדתי להם על שהם טרודים ובהולים כל כך בענייני מסחר. וכך גם בבתים אחרים, יותר עשירים, יותר מיוחסים, האווירה הגלותית מחניקה ומסנוורת, ואין הרצון מתעורר להשתחרר ולהתחיל בחיים חדשים, לעלות לארץ, להצטרף אלינו, לבנות ולהבנות. עלי העיקה צורת חיים זו מאוד וריחמתי עליהם.

התגעגעת לארצי, לאור השמש לאוויר הצח והחופשי שאנו נושמים כאן, לחיי היצירה, עם שמלווים הם בקשיים. ביקרנו אצל אביו של אפרים צורף, ר' יצחק מרדכי זלוטניק, יהודי למדון, חסיד, שהיה רבו של יחזקאל. הושיט יד לשלום לגיסי יהודה, לי לא הושיט את ידו, אבל בחמימות ובבת צחוק המרחפת על פניו אמר: "יחזקאל'ס וייב, צי וויסט איר וואס איז יחזקאל? א טייערער בוחר ווען ער לרנט וייטער וואלט ער אויסגעוואקסן א גאון, א גאון". [אשת יחזקאל, התדעי מי הוא יחזקאל? בחור יקר, לו היה ממשיך ללמוד היה צומח להיות גאון, גאון!].

"למען ציון לא אחשה"

העליה

יחזקאל, חוברת הזכרון עמ' 7 והלאה:

בערב חג הפסח תרס"ו עגנה האנייה 'לזרוב' בחוף יפו. לאחר טלטולים של אחד עשר יום בין אודסה ליפו הגענו לחוף מבטחים. באניה זו באו כ-150 עולים יהודים, מלבד צליינים רבים לא יהודים. מספר זה, 150 עולים יהודים, היה די נכבד בימים ההם. לאחר שהצליינים הסתדרו ביניהם ותפסו מקום מסויים באנייה התקבצו ממילא היהודים בפינה מסויימת משלהם. שיחות ההיכרות בינינו לבין עצמנו לא ארכו זמן ממושך, ותוך כדי שיחה נתגלו גם הדעות וההשקפות החבויות בציבור זה – קיבוץ גלויות ממש על כל הופעותיו: דוברי רוסית שאינם שומעים לא אידיש ולא עברית, אידישאים פרינציפיוניים ובלתי פרינציפיוניים, וגם קבוצה קטנה של דוברי עברית. ולמרבה השמחה, למעלה משמונים אחוז מהנוסעים שייכים ליפועלי ציון' על זרמיה השונים, ומקרב דוברי הרוסית - מאה אחוז פועלי ציון. לאחר הגילויים האלה ניתן לפרסם: באנייה לזרוב נוסעים 150 'פועלי ציון', מצב רוח מעודד. בקרב דוברי העברית - נצחון מוחלט לתנועה הציונית, בקרב דוברי הרוסית - נצחון למרכסיזם הבורוכוביסטי, בין האידישאים - שקלא וטריא ממושך. מכאן ואילך לא נמצא מחסור בנושאים לויכוחים ובהמשך לויכוחים סואנים אשר תפסו את רוב רובו של זמן הנסיעה, ולעתים ללא הפסק בין יום ללילה. על טיב הויכוחים האלה אין לדון ברשימה זו, כי למעשה לא נפקו עם

עזיבתנו את האנייה והם נמשכים עדיין בצורות שונות עד היום. אולם כדאי להזכיר כמה פרטים אופייניים: באחד הויכוחים הדגישו דוברי העברית: "בארץ ישראל עלינו לעבוד ולהוציא לחם מן הארץ". לשמע מלים אלה, שנאמרו בעברית צחה, עבר רחש בין דוברי הרוסית. כעבור זמן מה נשמעה התגובה: "מלים אלה 'מוציא לחם מן הארץ' שמעתי פעם מפי סבי, בליל חג בשעת הסעודה, ואתם מתכוונים בזאת להשלות את הפרולטריון בארץ ישראל (זאת אומרת - נשאתם דתיים)".

אולם למרות הויכוחים הסואנים, ולעתים גם סוערים, נערכו במשך המסע גם בילויים תרבותיים נעימים למדי. ולא זו בלבד, באנייה סואנת זו התבלטה פינה משפחתית שקטה, בעלת גוון מיוחד – משפחה שהיא תכלית השלמות: אב ואם למופת, ילדים ממושמעים לכיבוד אב ואם, אורחם ורבעם כולו אומר כבוד. זוהי משפחת שטורמן, הידועה כיום בארץ בעמדותיה החלוציות בכל המישורים. צוות משפחה זו מונה כיום כ-100 נפש, כן ירבו. כך התנהלה האונייה, תוך ויכוחים ערים, שהימים והלילות היו קצרים מדי עבורם, וגם תוך כדי חוויות תרבותיות ומשפחתיות שלוות ונעימות.

כיומיים לפני הגיענו לחוף מחוז חפצנו נשבה רוח מזרחית בלב ים. ריח ניחוח פרחי הדרי יפו חדר לאונייה, והרווה את הנוסעים עד כדי עליצות. היתה רוח אחרת – אנחנו קרובים, אנחנו מגיעים! בו בזמן הועלתה הצעה: 150 חברי פועלי ציון חייבים להופיע בחוף עם דגל, דגל פועלי ציון. הצעה זו מצאה הד חזק, ובעיקר בלטה הפעילות אצל 'בנות ציון'. לא עברו שעות רבות והדגל הוכן ברוב פאר ובמחנה ששון ושמחה. אולם למזלנו נסע

אתנו יהודי אחד, לא עולה, אלא חוזר. לאחר ביקור קצר בחו"ל הוא חזר למולדתו ומשפחתו, היה בעל בעמיו בעיר יפו, ושם משפחתו ברסלר. היחסים עם מר ברסלר היו כל הזמן הוגנים ותקינים, אך בראותו את הדגל והנעשה מסביבו ובשמעו כי אנו מתכוננים ברצינות להניפו בחוף יפו – נפלו פניו ונתחלחל, ביקש לומר משהו ולא יכול. לבסוף פרץ בבכי: "ילדים יקרים, בארץ ישראל, ביפו – שלטון תורכי, דגל הוא מרד, את כולנו יאסרו בכבלים ומי יודע לאן יקחוננו". מבוכה במחנה, אולם קול הבכי והאיומים לא הספיקו לשכנע את הפעילים נושאי הדגל. לעזרתו של מר ברסלר בא גם ראש משפחת שטורמן, והתערבותו הכריעה את הכף. הדגל קופל והושם למשמרת, וככה עגנה 'לזרוב' בחוף ארץ ישראל, לפנות בוקר, ערב חג הפסח תרמ"ו.

עומדות רגלינו על אדמת המולדת

אנו עוזבים את האנייה על מנת לעלות על החוף, מחוז חפצנו. גלי הים, שהיו שקטים באופן יחסי כל זמן הנסיעה, החלו להיות סוערים וגברו בשצף-קצף. הסירות שעטו לקראתנו עלו וירדו, ירדו ועלו, ולעתים אף נעלמו בין הגלים הזועפים. האנייה עוגנת. הלבבות הולמים בעקבות גלי הים. בלי אומר ודברים נזרקות החבילות לתוך הסירות, ואנו- אחריהן. עובדי הסירות המושכים במשוט – בני דודנו ישמעאל הם, רוחם טובה עליהם, מרננים ופוצחים בשירי זירוז, ומשתדלים להכנס אתנו בשיחה: "יא חווגיה, הרבה יהוד באו היום, הרבה בקשיש!", "יפו - ערבים, מלבס - כולה יהוד". אף גלי הים ששים לקראתנו הם מלטפים

ורוחצים את פנינו, לוחשים באזנינו: "דרך ארוכה לפניכם, מהלך ארבעים שנה במדבר ואף למעלה מזה!"
ערב פסח תרס"ו בשעה עשר לפני הצהריים עמדו רגלינו על קרקע המולדת. הלב עבר על גדותיו, העיניים חיפשו את המרחב וביקשו לראות את הנעשה סביב.

החיים החברתיים שהתארגנו באונייה נתפרדו עם העליה אל החוף לקבוצות ומשפחות. הקבוצה שלנו מנתה שמונה חברים: שישה יוצאי פלונסק, ושני יוצאי רצוינוז', אני וחברי משה הלברשטם הי"ד, שעלה על המוקד עם בני משפחתו בעיר גבלונץ שבצ'כיה בהשמדה הגדולה במלחמת העולם השנייה. יהי זכרו ברוך.

מן הראשונים שבאו לקראתנו היה החבר ליפא טאוב. הוא אץ אלינו ועורר בנו תמהון רב במבט ראשון, כי היה מסוייד בסיד עד למעלה ממתניו. לפי התמימות של עולים חדשים, 'ירוקים', ניתן היה לשער כי זהו לבוש לקבלת אורחים כמו חתן, לפי מנהג המדינה. אולם לאחר ששמענו את סיפור המעשה, התקלות בבור סיד באמצע הרחוב בעיר יפו, עלה מצב הרוח, ונוצרה אגדה על בור סיד שנשמר מששת ימי בראשית למטרת פגישה זו.

התחנה הראשונה היתה בבית המלון המפורסם, מלון חיים-ברוך. השם בלבד אומר כל צרכו ואין צורך בכל תוספת תיאור שלו. כאן נשארנו לביקור קצר מאוד, כי חברינו הוותיקים שלא היו מדריכים מטעם, לא ביקשו לשהות זמן יתר ביפו. תרמילים על שכמינו ומקלות בידינו שמנו מיד פעמינו בכוון פתח תקוה. מסע האונייה מאודיסה ליפו, מהלך 11 יממות, לא היה מושלם כל עיקר, לולא תוספת הדרך של שתי שעות וחצי, מיפו עד פתח

תקוה. כי על כן אמר מי שאמר "אהיה אשר אהיה", וראה שאין מלאך אחד עושה שתי שליחויות, עמד והתקין לנו את האונייה שהוציאתנו מגלות אדום, ושלח את חברינו הותיקים להצילנו תיכף ומייד מגלות ישמעאל, והכניסנו לפתח תקוה.

אפרים צורף, גלעד לקהלת רציונו', עמ' 112 :

זכורני, כד הווינא טליא, התהלכו שמו ופעלו של ר' יחזקאל חלבובסקי כאגדה חיה ברציונו'. ב'חדר' היינו משוחחים על אחד פלאי ונועז שעלה לארץ ישראל, ועובד שם בכרמים ובפרדסים ואוכל ענבים ותמרים לא בחמישה עשר בשבט בלבד, אלא בכל ימות השנה. והוא מדבר בלשון הקודש, ואין חניכתו עוד חלבובסקי בלשון פולנית, אלא שמו עברי טהור, בית הלחמי, שם שנלקח מספר בראשית, מבית לחם יהודה הסמוכה לקבר רחל, והוא היחידי הזוכה לראות במו עיניו את הכותל המערבי, וכל קברות הקדושים בטבריה, כפי שהם מצויירים בצירי דמיון במפת המשי הארץ-ישראלית שקיבלנו מתנה מידי המשולח הירושלמי. _ _ _

רחל מתכוננת לעליה

רחל, 90 פלונסק, עמ' 363:

...התחילה פרשת מכתבים. התרשמותו היפה מהארץ, שמחתו הרבה של דודי שזכה להגיע למחוז חפצו, לראות את הארץ במו עיניו – זה היה הגמול הגדול לכל תלאותיו. חבל שלא נשאר מכתבי דודי עם התרשמויותיו מארץ ישראל. בפרעות 1921 בקבוצת עג'מי על יד יפו הם אבדו יחד עם הרבה כתבים חשובים אחרים.

בעת עלייתו לא היה דודי עוד צעיר, בריא וחזק כדי להתייצב בשורת הפועלים הלוחמים, כובשי העבודה העברית. גם בעל רכוש לא היה והדאגה לכלכלת המשפחה שהדריכה את מנוחתו, האקלים החם, התנאים הקשים ששררו אז בארץ, וכן החשש מניתוקה של אמי מאמה (סבתא שלי) ומכל קרוביה וידידיה, ואי הוודאות אם אמא תוכל להסתגל לתנאי הארץ ולשינוי המהפכני באורח החיים, כל אלה הכניסו ספק בלבו. ואז אזרתי אני את כוחותי, הייתי אני הגיבורה, והודעתי לדודי על החלטתי הנמרצת לעלות לארץ ישראל. כתבתי לדודי: "גם אם ישוב הדוד לפולין, החלטתי שלי נחושה לעלות לארץ ישראל". והנה קיבלתי תשובה מהדוד: "יוסף הביא את אחיו מצריימה, ורחל בתנו מביאה אותנו לארץ ישראל". לזה הוא צירף את ברכותיו לקראת צאתנו לדרך.